

БІБЛІОГРАФІЯ

- Бордуляк 1989 – Бордуляк Т. Твори. – К.: Дніпро, 1989. – 373 с.
- Драгоманов 1991 – Драгоманов М. Вибране. – К: Либідь. 1991. – 688 с.
- Леві-Строс 2000 – Леві-Строс К. Структурна антропологія: Пер. з фр. – К.: Основи, 2000. – 387 с.
- Липа 1997 – Липа Ю. Призначення України // Дніпро. – 1997. – № 11-12. – 267 с.
- Маковей 1898 – Маковей О. Тимошей Бордуляк (Т. Веллина) (Літературно-критичний нарис) // Літературно-науковий вісник. – 1898. – Т. 3. – Кн. 7-9. – С. 59-82.
- Мірчук 1993 – Мірчук І. Призначення нації // Основа. – 1993. – № 23. – С. 148-152.
- Мірчук 1996 – Мірчук І. Світогляд українського народу // Народна творчість та етнологія. – 1996. – № 1. – С. 22-33.
- Українська душа 1992 – Українська душа: Зб. наук. праць / Від. ред. В. Храмова. – К.: Фенікс. 1992. – 128 с.
- Франко 1980 – Франко І. Твори: У 50 т. – К.: Наукова думка. 1980. – Т. 28. – 439 с.
- Франко 1969 – Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К.: Рад. письменник. 1969. – 148 с.

Анатолій Козлов

ДУХ ЖАНРУ “СЛОВО” – ЯК ПРОБЛЕМА

“Спочатку було Слово...”, – люблять повторювати й ті, хто ніколи навіть не задумувався, а звідки воно взялося те “слово”: дійсно від Бога чи від Любові, від тупого повторювання за кимсь, чи воно є наслідком глибокого усвідомлення людиною самої себе й світу (реального, уявного й аналітично вивченого, інтуїтивно відкритого чи умисно вигаданого).

З іншого боку, окремі особистості, невеликі соціальні групи, етнічні та політичні спільноти, народи й навіть мегаспільноти (типу імперій, союзів чи організацій об’єднаних націй), перш ніж приступити до будь-яких серйозних (знакових чи вирішальних – “доленосних” і т. ін.) рішень, дій, акцій та програм часом дуже довго обговорюють усе те, надаючи слово найбільш компетентним професіоналам, мудрецам і промовцям. І виходить, що дійсно “попереду” йде слово, що не кожного разу в словесно оформлених роздумах, висловлюван-

нях, виступах чи промовах особистостей використовуються кимсь попередньо здобуті знання, регламентації, цінності та (головне!) орієнтації на них – дуже часто промовці вперше відкривають і формулюють перед окремими слухачами, перед соціумом, малою чи великою спільнотою ті знання, ті орієнтири й цілеспрямовання, які народжуються в свідомості промовця незадовго до або й у момент мовлення (в процесі виголошення наданого йому “слова”).

А це значить, що уже в окремих репліках промовців, у їхніх виступах і доповідях закладався головний принцип жанру “слова”: автор виступу (проловець), оволодівши певною інформацією (чи й сформувавши її самостійно і вчасно – що особливо цінно), не просто презентує (“публікує”) цю знахідку іншим (слухачам або читачам, а й дає їм ту чи іншу установку на те, як слід думати, говорити, діяти й жити в наступних відрізках часу), фактично по-своєму ангажує слухачів або читачів.

Тобто, й окремо вимовлені слова, і повністю реалізовані промовцями “слова” на будь-яких зібраннях (від родинних рад до доповідей в ООН) є передовсім наслідками роздумів, спостережень, досліджень, наукових передбачень тощо, які “ведуть” за собою публіку на творення добра чи зла. А це значить, що більшість творів жанру “слово” є (вже за своєю природою й за своїм головним принципом) явищем духовним.

Щось подібне спостерігається й у достатньо чітко періодизованому процесі виникнення, становлення, розвитку й розквіту та періодичного занепаду жанру “слово”.

Так, зародженню творів цього жанру передував надзвичайно довготривалий міфо-язичницький період формування первісних уявлень людей про їхні щоденно-буденні та найвищі цінності, і передовсім – про добро й зло взагалі: від уявлень про добрих і злих духів до приписування “всемогутності” й “усевладності” Бога (як носія й виразника ідей добра й добростворення, як верховного судді за зло та злотворення людей).

І хай таких всемогутніх богів лише кілька (маються на увазі кумири кількох найпоширеніших релігій світу), уже до нової

ери й особливо на більш ніж тисячолітній “межі” між “старою” та “новою” срами з’явився й сформувався такий довжелезний ряд надзвичайно різноманітних за змістом і формою одночасно творів, який уже тоді склав не тільки первісний варіант жанру “слово”, а й десятки його варіацій (модифікацій), вивченню яких можна присвятити не одне ґрунтовне й глобальне дослідження: жанр “слово” та модифікації у тій чи іншій міфорелігійній пам’ятці, жанр “слово” в теології, у богослов’ї тощо.

І все ж, за канонічністю чи багатослівністю, за багатством чи бідністю змісту, за складністю чи спрощеністю структури, за багатством чи бідністю тематики й проблематики творів такого типу задуми, проблеми та ідеї, яких більш ніж прозоро й чітко спрямовані на добро й добротворення, проти зла та злоторення як окремих людей, так і цілих народів.

Так, загальну й наївно пряmlinійну спрямованість “слів” однієї з найдавніших і найцінніших пам’яток на добру пам’ять про померлих і на реальне добротворення ще й при житті презентує “Давньоєгипетська Книга Мертвих. Слово Спрямованого до Світла” [Древнеегипетская Книга Мертвых 2002] (підкреслення наше – А. К.).

Стародавні шумери, вавілоняни та палестинці у роздумах про те, що відбувається “В передвічні дні, в безконечні дні...”, “Про того, хто бачив усе...” [На ріках вавілонських 1991: 59], про основні характери та події, змальовані у “Старому заповіті” Біблії постійно підкреслюють і цінують спрямованість людини на добротворення.

Та й у самій Біблії є вже десятки таких “книг” та різновидів (“премудростей” царів, “звернень” та “послань” апостольських і “соборних” тощо), які і за формою, і за змістом, але передовсім – за загальною цілеспрямованістю дуже наближені до творів жанру “слово” [Біблія 1992: 1372].

“Звертаннями” “до” й розповідями “про” переповнена й “Антологія давньоіндійської літератури” під загальною назвою “Голоси Стародавньої Індії”; і більшість із цих складових

“Антології” так само спрямована й спрямовує читача на добротворення і на відвернення його від злотворення [Голоси Стародавньої Індії 1982: 351].

Описуючи й характеризуючи “діяння” богів царів і людей, а також “стосунки” між людиною і Богом, творці літературних пам’яток стародавньої Месопотамії постійно наближаються до способу мислення в дусі жанру “слова”, хоча ні в назвах, ні в підназвах цих творів чи їхніх складових словосполучення “слово про”, “слово до” чи “слово на” ще не вживаються.

Може саме тому В. Афанасьєва [Когда Ану сотворил небо 2000: 15], поставивши проблему жанрів складових цієї пам’ятки, жанру “слова” там не помітила.

Подібне бачимо й у “Незвичайних пригодах царевича Наравакханадатті” давньоіндійського Сомодеви. У цій книзі майже кожна друга назва всіх складових частин розпочинається характерним для назв творів досліджуваного жанру словом “про”, і майже в кожній з цих частин іде мова про наміри й дії добро- та злотворців, про шляхи уникнення можливого злотворення тощо [Сомодева 1984: 606]. Але особливої уваги заслуговує той факт, що “*Сомадева, співає натхненну хвалу своїй батьківщині...*”, а “*Кашир – для Сомадеви свята святих, центр всесвіту...*”, – відзначає І. Серебряков [Сомодева 1984: 18-19] у вступній статті до книги. А саме так писатиме й М. Рильський у “Слові про рідну матір”.

І якщо прийняти формулу: “Світ є відкриттям Логосу, реалізацією Божого Розуму. Логос є початком і останньої метою всіх речей” [Мистическое богословие 1991: 389], – то вийде: у “Логосі”, тобто – у “Слові” (в тому числі й у жанрі “слово” та в його модифікаціях – “послання”, “звернення”, “лист до” тощо) міститься все найрозумніше, найцінніше до чого додумувався автор, і найпотрібніше для тих, кому такий твір адресується.

Скоріш усього, саме так і сприймалися твори цього жанру в період Середньовіччя, оскільки тоді й розвивався цей жанр і в ширину (маса модифікацій жанру “слово”), і в глибину – авто-

ри не тільки стали виявляти глибинні корені навіть таких явищ як конфесії християнства, а й почали звертатися до глибинних мотивів людської діяльності – до свідомого вибору людиною того, в ім'я чого вона мислить і діє. Одним з найкращих доказів цього може служити “Слово про Закон і Благодать” митрополита Іларіона.

Так (або приблизно так – варто спеціально й ґрунтовно дослідити) сформувався дух (духовна аура) цього жанру – спрямування думки, слова й дії персонажів, автора і, відповідно, читача (слухача) на реальне добротворення й на праведне життя в реальному житті: на відвернення їх від реального зла й злотворення та гріховності.

Тобто так чи приблизно так сформувався дійсно високий дух цього жанру. Пізніше модифікації й конкретні твори цього жанру ще більше урізноманітнилися – жанр воістину розквітнув у публіцистиці XVIII-XX ст., але тут без спеціального дослідження говорити й зовсім не гоже.

Ця проблема, як проблеми духовності кожного із відомих і вже сформованих жанрів, чекає.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Библия 1992 – Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – М.: Издательство Московской патриархии. – 1992. – 1372 с.
- Голоси Стародавньої Індії 1982 – Голоси Стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури / Переклад із санскриту, упорядкування П. Ріхтера. – К.: Дніпро, 1982. – 351 с.
- Древнеегипетская Книга Мертвых 2002 – Древнеегипетская Книга Мертвых. Слово Устремленного к Свету. – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 432 с.
- Іларіон 2004 – Іларіон, митрополит. Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених. – К.: МАУП, 2004. – 176 с.
- Когда Ану сотворил небо. Литература древней Месопотамии / Пер. с акад. Состав. В. К. Афанасьевой и И. М. Дьяконова. – М.: Алтея, 2000. – 456 с.
- Мистическое богословие 1991 – Мистическое богословие. – К., 1991. – 392 с.
- На ріках вавілонських 1991 – На ріках вавілонських: З найдавніших літератур Шумеру, Вавілону, Палестини / Упоряд. М. П. Москаленко. – К.: Дніпро, 1991. – 398 с.
- Сомадева 1984 – Сомадсва. Незвичайні пригоди царевича Нарваханадагги. / Із санскр. перекл. І. Серебряков та О. Микитенко. – К.: Дніпро, 1984. – 606 с.

- Сулима 2005 – Сулима М. М. Українська драматургія XVII-XVIII століття. – К.: ІПЦ “Фоліант”; ВД “Стилос”, 2005. – 368 с.
- Українська література 1983 – Українська література XVIII століття. – К.: Наукова думка, 1983. – 695 с.
- Українська література 1997 – Українська література XI-XVIII ст. – Чернівці: Прут, 1997. – 368 с.
- Хрестоматія 1967 – Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII століття). – К.: Радянська школа, 1967. – 783 с.

Микола Ткачук

ДУХОВНІ ШУКАННЯ ГЕРОЯ-ЕКЗИСТЕНЦІАЛА В ЗБІРЦІ “ІЗ ДНІВ ЖУРБИ” ІВАНА ФРАНКА

У ліричному метанаративі І. Франка збірка “Із днів журби” (1900) посідає важливе місце. До неї ввійшли поезії, написані в 1897-1900 роки. Вона засвідчувала модерністську дискурсивну практику поета, який прагнув виводити лірику на широку дорогу художнього пізнання сучасної та історичної дійсності, а особливо поглиблювати суб’єктну сферу моделюванням внутрішнього “Я” як “іншого”, “випромінювання-Я” (понимецьки *Ausstrahlungen des Ichs*), що створює простір для випромінювання його декількох “Я”. Книга наповнена автобіографічними нотками, відбила душевні шукання героя-екзистенціала, який болісно, як і автор, переживав “сирітство духовне”. М. Зеров помітив, що над поетом тяжіють “жалібні трени громадянина” і “глибина Франкового самозаперечення” [Зеров 1990: 484]. Водночас дослідник відзначив у творчості поета етап “перемоги над смутком і розпачем”. “Початки світлого одужання мерехтять нам у поетичних настроях циклу “В плен-срі” [Зеров 1990: 484]. Були критики, які вважали цю книгу поезій “щоденником Франкової душі” [Мочульський 1929: 243], виконаної в річищі модерністської, зокрема імпресіоністичної поезики [Гундорова 1996: 135]. Справді, книгу проймає модерна ідея самовираження, в якій “Я” поета розглядається як культурна цінність, неповторний феномен. Поезія стає одним із способів світосприймання, авторське “Я” –